

Sygn.akt III AUa 936/14

## WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 grudnia 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

**Przewodniczący: SSA Marek Szymanowski (spr.)**

**Sędziowie: SA Bohdan Bieniek**

**SA Piotr Prusinowski**

**Protokolant: Magda Małgorzata Gołaszewska**

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 3 grudnia 2014 r. w B.

**sprawy z odwołania A. S.**

przy udziale zainteresowanych: B. S., M. S., S. S.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w P.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

**na skutek apelacji** Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w P.

od wyroku Sądu Okręgowego w Ostrołęce III Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 13 marca 2014 r. sygn. akt III U 1707/13

**oddala apelację.**

**Syn. Akt III AUa 936/14**

## UZASADNIENIE

**Decyzją z dnia 24.09.2013 r.** Zakład Ubezpieczeń Społecznych zobowiązał A. S. do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia tytułem renty rodzinnej za okres od 01.04.2013r. do 31.10.2013r. w kwocie 1.962,11 zł. i odsetek za okres od 03.04.2013r. do 24.09.2013r. tj. do dnia wydania decyzji w kwocie 54,81 zł.

**A. S. wniosła** odwołanie od powyższej decyzji, podnosząc że pobierała rentę rodzinną podzieloną na cztery części. Przyznała, że córka B. przerwała naukę, jednak nie powiadomiła o tym ZUS z przeoczenia. Nadmieniła, że jeżeli renta byłaby dzielona na trzy części, to jej wysokość byłaby taka sama, jak na cztery osoby. Stąd na jej konto nie wpłynęła żadna dodatkowa kwota, którą musiałaby zwrócić.

**Wyrokiem z dnia 13 marca 2014 r.** Sąd Okręgowy w Ostrołęce zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił, że A. S. nie jest zobowiązana do zapłaty odsetek od nienależnie pobranych świadczeń w kwocie 54,81 zł, a w pozostałym zakresie jej odwołanie oddalił.

Sąd Okręgowy wskazał, iż spór w przedmiotowej sprawie sprowadzał się do rozstrzygnięcia czy istnieją podstawy do skutecznego żądania przez organ rentowy zwrotu pobranego przez odwołującą świadczenia w oparciu art. 138 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Zgodnie z tym przepisem osoba, która nienależnie pobrała świadczenie, jest obowiązana do jego zwrotu (art. 138 ust. 1). Obowiązek zwrotu obciąża osobę, która nienależnie pobrała świadczenia (a więc nie tylko emeryta czy rencistę). Uprawnienie do pobierania świadczenia może wynikać z posiadania prawa do tego świadczenia, ale również np. z upoważnienia wydanego przez osobę posiadającą prawo do świadczenia (art. 131 ust. 2) - tak jak ma to miejsce w omawianej sprawie.

Ustawodawca definiuje nienależne świadczenie w ustępie 2 powoływanego przepisu, stwierdzając, że jest to świadczenie wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania a także świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

W niniejszej sprawie zdaniem Sądu Okręgowego poza sporem było, że pomimo braku uprawnień, na rzecz B. S. była wypłacana renta rodzinna. Uprawniona do renty przerwała bowiem naukę, a zatem w okresie tym nie spełniała ustawowych warunków niezbędnych otrzymywania tego świadczenia. Poza sporem było też, że w okresie od 01.04.2013 r. do 31.08.2013 r. do renty rodzinnej uprawnione były cztery osoby, zatem w tym okresie renta podzielona była na 4 części tj. po 255,93 złotych dla każdego z uprawnionych, natomiast w okresie od 01.09.2013r. do 31.10.2013r. do renty rodzinnej były uprawnione 3 osoby, zatem renta od 01.09.2013r. renta podlegała podziałowi na 3 części, tj. po 341,23 złotych dla każdej z uprawnionych osób. W związku z powyższym B. S. w okresie od 01.04.2013r. do 1.10.2013r. nienależnie wypłacona była renta rodzinna w wysokości 1962,11 złotych (tj. 5,93 zł x 5 miesięcy i 341,23 zł x 2 miesiące). Stąd ZUS w decyzji z dnia 24.09.2013r. ustalił nadpłatę świadczenia za w/w okres w kwocie 1.962,11 złotych oraz odsetki za okres od 03.04.2013r. do 24.09.2013r. , tj. do dnia wydania decyzji, w kwocie 54,81 złotych.

Wobec niekwestionowanego stanu faktycznego, do rozważenia pozostało jedynie, czy ujawnienie pobrania przez jedną z osób uprawnionych do renty rodzinnej nienależnego świadczenia prowadzi „automatycznie” do ponownego podziału renty za ten sam okres pomiędzy pozostałych uprawnionych. W ocenie Sądu odpowiedź na tak postawione pytanie jest negatywna. Sąd w tym zakresie podziela pogląd wyrażony w wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 18.08.2010r., w sprawie o sygn. akt III AUa 476/10, w który Sąd Apelacyjny stanął na stanowisku, że zgodnie z art. 73 i 74 w związku z art. 138 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS zwrot nienależnie pobranej renty rodzinnej, przysługującej kilku osobom, powinien odpowiadać wysokości kwoty, o którą został bezpodstawnie uszczuplony Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, a nie jedynie wysokości różnicy pomiędzy kwotą renty rodzinnej przysługującej dwóm osobom a kwotą tej renty przysługującej jednej osobie. W uzasadnieniu cytowanego wyroku Sąd Apelacyjny wskazał, że osoba, która nienależnie pobierała nieprzysługujące jej równe części renty rodzinnej jest zobowiązana do zwrotu całości nienależnie pobranych części renty rodzinnej (art. 74 ust. 2 w związku z art. 138 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach), bez możliwości wstecznego ustalenia nowej wysokości lub nowego podziału tego świadczenia na pozostałych uprawnionych, ze względu na zmianę liczby osób uprawnionych za okresy przypadające przed miesiącem ujawnienia okoliczności uzasadniających ponowne ustalenie wysokości i ponowny podział renty rodzinnej. Oznacza to, że zobowiązanie do zwrotu całości nienależnie pobranych części renty rodzinnej przez osobę, która utraciła prawo do tego świadczenia, nie prowadzi do ponownego ustalenia wysokości lub podziału renty rodzinnej przysługującej pozostałym osobom uprawnionym do tego świadczenia za okresy, które przypadają przed miesiącem ujawnienia okoliczności powodujących konieczność dokonania ponownego ustalenia wysokości lub podziału renty rodzinnej. W takim stanie rzeczy uprawnione do renty rodzinnej rodzeństwo B. S. może jedynie dochodzić od niej na zasadach ogólnych wyrównania szkody polegającej na nieuzyskaniu z winy sprawcy szkody renty rodzinnej do wysokości przysługującej im w myśl art. 73 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Biorąc pod uwagę wszystkie poniesione wyżej ustalenia faktyczne i rozważania prawne, brak było podstaw do uwzględnienia odwołania. A. S., jako osoba uprawniona do pobierania renty rodzinnej w imieniu córki B. S. (na podstawie upoważnienia k.92 a.r. - stosownie do treści art. 131 ust.2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS), pobierała ją mimo utraty przez córkę prawa do renty i nie poinformowała organu rentowego o przerwaniu nauki przez córkę, mimo, że o obowiązku tym była pouczana w kolejnych decyzjach o przyznaniu renty rodzinnej (vide akta rentowe).

W ocenie Sądu Okręgowego odwołanie, które dotyczyło zaskarżonej decyzji w całości, jest zasadne tylko w części dotyczącej braku podstaw do zwrotu naliczonych do dnia wydania decyzji odsetek. W przekonaniu Sądu Okręgowego nieuprawnione jest stanowisko, że ubezpieczony spóźnia się ze zwrotem nienależnego świadczenia już w dacie jego pobrania. Wskazać bowiem należy, że skoro świadczenia z ubezpieczeń społecznych są przyznawane w drodze decyzji administracyjnych i na podstawie decyzji administracyjnych są wypłacane, nie można zatem utrzymywać, że świadczenia wypłacone na podstawie pozostającej w obrocie prawnym decyzji administracyjnej, jako nienależne, podlegają zwrotowi w dacie wypłaty, choćby przesłanki przyznania świadczenia w rzeczywistości nie istniały lub odpadły. Świadczenia w myśl art. 84 ustawy systemowej i art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, uważane za nienależne podlegają zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzją administracyjną "Żądanie zwrotu" nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie dotyczącej tego decyzji i z tą chwilą następuje też wymagalność roszczenia o odsetki, gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego. Organ rentowy będzie więc uprawniony do naliczania ustawowych odsetek dopiero wówczas gdy ubezpieczony nie zwróci nienależnie pobranego świadczenia niezwłocznie po otrzymaniu decyzji ustalającej obowiązek zwrotu świadczenia. Natomiast odsetki, o których mowa w art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych nie biegą przed wydaniem decyzji ustalającej obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Taki pogląd wyraził m.in. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 lutego 2010 r. I UK 210/09 ( LEX nr 585713), w którym wyraził pogląd, że nie ma żadnych podstaw do stosowania przepisów prawa cywilnego do oceny wymagalności nienależnie pobranego świadczenia. Analogiczne poglądy zostały wyrażone już wcześniej m.in. w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 2008 r. ( (...), M.P. Pr. 2009 nr 4, poz.

208). Sąd Okręgowy podziela w pełni w/w poglądy, które aktualnie są już ugruntowane w orzecznictwie, dlatego zmienił zaskarżoną decyzję w części dot. naliczenia odsetek za okres poprzedzający wydanie decyzji o zwrocie nienależnie pobranej renty rodzinnej - na mocy art. 477<sup>14</sup> § 2 k.p.c. .

**Zakład Ubezpieczeń Społecznych** Oddział w P. wywiódł apelację od powyższego wyroku Sądu Okręgowego w Ostrołęce zaskarżając go w części dotyczącej pkt 1, zarzucając temu orzeczeniu w tym zakresie naruszenie prawa materialnego, tj. przepisu art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 137, poz. 887 z późn.zm) poprzez uznanie, iż odwołująca się nie jest zobowiązana do zapłaty odsetek w kwocie 54,81 zł od nienależnie pobranych świadczeń, wyliczonych w zaskarżonej decyzji.

Wskazując na powyższe organ rentowy wniósł od zmianę wyroku w zaskarżonej części poprzez oddalenie odwołania.

**Sąd Apelacyjny zważył co następuje:**

**Apelacja podlegała oddaleniu.**

W apelacji nie podniesiono zarzutów naruszenia prawa procesowego co oznacza, iż Sąd Apelacyjny bierze za podstawę swego rozstrzygnięcia stan faktyczny ustalony przez Sąd Okręgowy. Jak wiadomo w świetle utrwalonego orzecznictwa Sąd odwoławczy rozpoznający apelację związany jest zarzutami prawa procesowego, za wyjątkiem nieważności postępowania, którą w granicach zaskarżenia uwzględnić winien z urzędu. Z urzędu uwzględnia również stwierdzone przez siebie naruszenie prawa praw materialnego ( por. uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów - zasada prawna z dnia 31 stycznia 2008 r. III CZP 49/07 OSNC 2008/6/55, Prok.i Pr.-wkł. (...), Biul.SN 2008/1/13, Wspólnota (...)). Zakres rozpoznania Sądu Apelacyjnego wyznacza też zakres zaskarżenia apelacją (art. 378 §1 k.p.c.), a jak wcześniej wspomniana apelacją dotyczy jedynie części , w które Sąd Okręgowy uwzględnił odwołanie tj. obciążania ubezpieczonej odsetkami do dnia decyzji. Nie wydaje się być trafnym pogląd apelacji, iż literalna wykładnia art. 84. 1.

ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 137, poz. 887 z późn.zm) – w myśl którego osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego, z uwzględnieniem ust. 11 – uprawnia pogląd o odesłaniu do przepisów prawa cywilnego również w zakresie odsetek. Prawo ubezpieczeń społecznych jest jednak odrębną gałęzią prawa, kierującą zgoła odmiennymi zasadami niż prawo cywilne, w którym można się dopatrzeć daleko posuniętej ochrony interesów ubezpieczonych, czego procesowym wyrazem jest art. 469 k.p.c. Wypada zauważyć, iż nawet gruncie prawa cywilnego prawo do odsetek za opóźnienie nie jest zasadą i przysługuje tylko wtedy gdy wynika ono wyraźnie z czynności prawnej ustawy, orzeczenia Sądu lub decyzji innego właściwego organu (art. 359 §1 k.c.). Jest ono przy tym nierozzerwalnie związane z wymagalnością świadczenia pieniężnego, która to wymagalność może wynikać, albo z właściwości zobowiązania ( art. 455 k.c.) , z konkretnego przepisu ustawy (np. art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o terminach zapłaty w obrocie gospodarczym Dz. U. z 2001 r. Nr 129 poz. 1443) lub jest skutkiem wezwania wierzyciela dla spełnienia świadczenia ( art. 455 k.c.).

Nie do końca było zatem jasne do których to przepisów prawa cywilnego w zakresie prawa do odsetek miałby odsyłać art. 84 ust. ustawy. Gdyby przyjąć postulowaną wykładnię art. 84 ust. 1. ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych – iż przepis ten uprawnia organ do żądania odsetek od momentu wypłaty świadczenia - to powstałby stan takiej niepewności ubezpieczonych, którzy nierzadko w związku z skomplikowanymi przepisami prawa ubezpieczeń – przez długie okresy nie mają świadomości, iż prawo do świadczenia im nie służy i często właśnie dopiero z decyzji dowiadują się o pobraniu nienależnego świadczenia. Obciążanie ich zatem odsetkami za okres do dnia wydania decyzji w przedmiocie zwrotu byłoby w istocie obciążaniem ich skutkami skomplikowanych często niezrozumiałych nawet dla prawników regulacji. Wykładnia taka nie pozostaje w zgodzie z ochroną o interesów ubezpieczonych, zwłaszcza że przy rencie rodzinnej przysługującej dla trzech lub więcej osób uprawnionych renta ta przysługę w takiej samej wysokości - 95% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu (art. 73 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS ). W niniejszej sprawie taka sytuacja miała miejsce w okresie od kwietnia do sierpnia 2013 r., kiedy renta dzielona była na 4 osoby a służyła 3. Wprawdzie wypłacone świadczenia z ubezpieczenia społecznego stają się nienależnymi z chwilą zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń ( art. 138 ust. pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS ) to jednak nie można przyjąć za wystarczające do wykreowania prawa do odsetek samego faktu zaistnienia tych okoliczności, często nieuświadomianych przez ubezpieczonych. Określenia zatem od kiedy należą się odsetki od świadczeń z ubezpieczenia społecznego, także od świadczeń podlegających zwrotowi, należy poszukiwać w prawie ubezpieczeń społecznych, a nie w prawie cywilnym. Przemawia za tym również i to, iż świadczenia te przyznawane są na mocy decyzji, wprawdzie deklaracyjnych, ale bez decyzji nie mogą być wypłacane. Wydaje się przy tym niezbędnym dla ochrony interesu ubezpieczonego, aby organ uznający wypłacone świadczenie za nienależne wyraźnie taką wolę wyraził w wydanej w tym przedmiocie decyzji, co jest sygnałem dla ubezpieczonego, że ciąży na nim obowiązek zwrotu świadczenia i jeżeli tego nie uczyni niezwłocznie poniesie skutki w postaci narosłych odsetek.

Trzeba przy tym zauważyć, iż apelacja nie wskazuje konkretnego przepisu prawa cywilnego, z którego wywodzi prawo do odsetek do dnia decyzji.

W orzecznictwie sądowym akceptowany jest pogląd, iż świadczenia w myśl art. 84 ustawy systemowej i art. 138 ustawy o emeryturach i rentach uważane za nienależne podlegają zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda i doręczy zobowiązanemu do zwrotu tego świadczenia stosowną decyzję administracyjną, a zatem odsetki od takich świadczeń nie powinny być naliczane za okres sprzed doręczenia decyzji (por. w tym zakresie uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r. I UK 210/09 LEX nr 585713; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2008 r. I UK 154/08 OSNP 2010/11-12/148 ; wyrok SA w Białymstoku z dnia 3 września 2014 r. III AUa 1972/13 LEX nr 1506643). Sąd Apelacyjny w niniejszej sprawie – analizując jak wyżej - nie znajduje wystarczających argumentów do zakwestionowania tego kierunku orzecznictwa.

W tym stanie rzeczy wniesiona apelacja na zasadzie art. 385 k.p.c. podlegała oddaleniu.